

Prokné Palik Mária megjegyzései a kéziratához

1. Géppel kezelhető adatbázis esetén lehetőség nyílik az összetett jelzetek önálló jelentéssel bíró jelzetrészei, az általánosan közös önálló és nem önálló alosztások szerinti keresésre. Ezeket a jelzetrészeket minden esetben meghatározott metanyelvi jelek jelölik. A speciális alosztások jelentése azonban más és más lehet, attól függően, hogy mely táblázatban, vagy táblázatokban sorolták fel azokat. Kereshetővé tételük további fejlesztéseket igényelne.
2. Számítógépes adatbázisok esetén elengedhetetlen a jelzetek egyértelmű használata. Ezt a célt úgy érhetjük el, ha besorolási adatál-

lományt hozunk létre. A besorolási adatnak tartalmaznia kell a numerikus jelzetet, a jelzet természetes nyelvű meghatározását, a jelzet bevezetésének, illetve megszünt jelzet esetén a megszüntésének dátumát. Utalókkal kell jelezni, hogy a megszünt jelzeteket milyen új jelzet vagy jelzetek váltották fel, illetve az adott jelzet bevezetése előtt milyen jelzetet vagy jelzeteket használtunk az adott tárgykör osztályozására. Ily módon lehetőség nyílik a jelzetváltozások követésére a katalógusban. A jelzetek természetes nyelvű meghatározása egyszerűbbé teszi az ETO jelzetek szerinti keresést a katalógusban.

Ungváry Rudolf: Észrevételek egy ETO-ról szóló tanulmányhoz

Mándy Gábor az Egyetemes Tizedes Osztályozási rendszer (ETO) hibáit a régi kiadás alapján elemezi és bírálja, miközben az új kiadás magyar változata már évekkel ezelőtt elérhetővé vált. Ez nonszensz. Attól, hogy a könyvtári katalógusokban még alig tértek át az új kiadás használatára, az új ETO még lehet sokkal jobb vagy sokkal rosszabb, mint a régi. Másrészt a régi és az új kiadás között készen vannak, és bárki számára hozzáférhetők a *konkordanciátáblázatok*. Csak nem a régi ETO a hibás abban, hogy az újra nem tértek át? Arról sem ír érdemben, hogy a régi ETO-nak létezik a teljes kiadása, amellyel rendkívül pontosan lehet osztályozni. A nagy könyvtárakban ma gyakorlatilag ezt használják, ennek részletezettsége lényegesen nagyobb az általa tárgyalt középkiadásénál.

Annak, hogy az ETO prekoordinált, más szóval monohierarchikus rendszer, ma már nincs köze ahhoz, hogy mellérendelő módon használják. Senki sem követi azt az archaikus elvet, hogy minden dolgot csak egy-egy osztályba sorol-

janak; ezt már a múlt század elején sem igazán követték. Elég ehhez bármelyik ETO-t használó nagy könyvtár online katalógusába belepillantani: a dokumentumrekordokhoz rendkívül sok esetben kapcsolnak egynél több ETO-jelzetet. A mai osztályozó, aki a tárgyszavas tartalmi feltárás kultúrájában nőtt fel, az ETO jelzeteit is úgy használja, mintha tárgyszavak lennének. Éppen nem a kettőspontos viszonyítással, mert az mindig csak az adott jelzet speciálisabbá tételére való. Ez a teljes kiadást használva nem valami gyakori igény. A + jeles, vagylagosságot jelölő összekötésről, meg a / jeles összefoglalásról nem beszélve, melyek alig fordulnak elő. A gyakorlatban az ETO jelzeteivel is afféle koordinált indexelés folyik. Néhány példa az OSZK-ból:

Villamos vezetékek és berendezések
 696.6: 657.47 (439) (083.133)
 621.332.3: 657.47 (439) (083.133)
 GE Hírlevél
 085.3
 621.32.03

504.43.062

Érsekújvári Villamos Művek 75 éves fennállása
(szlovákul)

621.32(061.5)(437.6 Érsekújvár)

675(061.5)(439.22 Érsekújvár)

685.31(061.5)(437.6 Érsekújvár)

Műanyagbevonat fémeken, fémbevonat műanyagokon

621.357.7:678.029.66

678.026.3:669.056.95

678.029.66:669.058.4

621.359

A dolgok teljes félreértése a szerző részéről, hogy az ETO nem alkalmas az alosztások vagy a viszonyítások elemei szerinti keresésre. Az ETO-nak ez ugyanúgy nem a feladata, mint ahogy ez egy tárgyszójegyzéknek vagy egy tezaurusznak sem a feladata. Elvileg az ETO jelzetei esetében is ugyanúgy „van lehetőség” a jelzetek elemeire keresni, akárcsak a tárgyszavak esetén.

A kereséskor ugyan a keresőszavakat adjuk meg, melyek lehetnek jelzetek vagy tárgyszavak, de nem ezektől a szavaktól függ, mit és hogyan lehet keresni. A keresést ugyanis a mindenkori könyvtári rendszer keresőrészeivel végezzük. Ennek, és kizárólag ennek a szoftvertéméknek a képességeitől függ, lehet-e jelzetrészek alapján keresni; ahogy ennek a képességeitől függ az is, hogy lehet-e tárgyszórészek között keresni. Legyen például adva a „kapás földművelő gazdálkodást folytató társadalom” deszkriptor. Miért a tezaurusznak „kellene lehetővé tennie”, hogy a „földművel” szórésszel is keresni lehessen az adatbázisban? Mit tehetne ennek érdekében egy tezaurusz? Semmit. A 316.324.2 (1–924.64) jelzet [balkáni kapás földművelő társadalmak] se tehet annak érdekében az égvilágon semmit, hogy nem lehet a részét alkotó (1–924.64) földrajzi alosztás [Balkán] szerint keresni.

Nem az ETO, hanem a mai könyvtári rendszerek bírálандók amiatt, hogy ez a kétoldali csonkolással végezhető keresés az ETO-jelzetek esetében nem végezhető. Ahogy egy sor további, a tanulmányban az ETO hibájaként felrótt probléma is kizárólag a keresőrendszerek képességein múlik. Meg a könyvtári szakmán. Elsősorban.

Amelynek képviselői nem képesek az informatika képviselőinek, a szoftvertervezőknek pontosan közvetíteni a speciális igényeiket. A mai könyvtári rendszerek kialakulása idején – a múlt század 90-es éveiben – azok a könyvtári szakemberek, akiknek nagyon speciális ismereteik voltak pl. az ETO-tól, a tezauruszokról, és általában a besorolási adatokról (mert az ETO-jelzet is besorolási adat, nemcsak az egységesített személynevek), általában nem csak az informatikai-szoftvertechnológiai lehetőségekkel nem voltak eléggé tisztában, de még a saját különleges igényeiket se látták előre a számítógépes kezelésre való áttérés idején. Ezért nem voltak képesek elvárásokat se megfogalmazni a kezelőrendszerekkel, illetve a tervezőik számára. Például azt megkövetelni, hogy a kezelőrendszer tudjon jelzetrészek alapján is keresni, különben nem veszik meg a rendszert. A mai könyvtári rendszerek ezt nyögik...

Mert egy olyan könyvtári szoftvert készíteni, amely tudja, hogy ha egy meghatározott mezőben van olyan karakter, mely az alosztások kezdetét jelzi (kerek zárójel, idézőjel stb.), akkor az a jelzetrész külön is kereshető, a világ egyik legegyszerűbb programozási feladata. Utólag benyúlni egy nagy rendszerbe természetesen sokkal nehezebb...

A „tárgyszó jelleg érhető tetten az időalosztásban is. A „18” nem teljesen azonos a XIX. századdal...” írja a szerző, én meg azon gondolkodom, hogy mi is az értelme annak a homályos fordulatnak, hogy „tárgyszó jelleg”? Netán az, hogy az alosztások koordináltan kapcsolódnak a főtáblázati számokhoz? Mi itt a baj, hogy ez „tetten érhető”? Az a baj, hogy „az olvasónak tudnia kell a komplex jelzetek ’hivatalos’ megnevezését...”? De minden mesterséges nyelven alapuló osztályozási rendszerre jellemző ez: ez nem hiba, hanem természetes tulajdonságuk, ahogy a tárgyszavas nyelveké meg az, hogy az olvasó kizárólag a betűrendre támaszkodhat. A betűrendben is el lehet veszni. Ahogy rég a múlté az elv, hogy egy dokumentumot egy osztályba soroljunk, arra a 150 évvel ezelőtti naivitásra sem emlékszik ma már senki, hogy az ETO

eredeti kialakítói egykor abba a hitbe ringatták magukat, hogy rendszerük a laikus felhasználó számára való.

De ez se az ETO hibája. Egy mai informatikai ontológia se egyszerűbb. A kezelőrendszereket kellett volna felkészíteni arra, hogy az ETO-jelzetek helyett a felhasználók az online katalógusokban egyrészt az *ETO mutatószavai alapján* kereshessenek. Másrészt, hogy az *ETO-jelzetek magyarázatainak szövegszavai között* kereshessenek. Ezt megoldani számítástechnikailag ugyancsak nagyon egyszerű feladat; az ETO-jelzetek mutatószavainak és magyarázatainak állománya rég pihen már valahol géppel olvasható adathordozón – lévén, hogy nyomtatott kiadás készült róluk. Csak éppen senki sem volt, aki ezt a követelményt megfogalmazta volna, amikor egy-egy nagy könyvtár a maga könyvtári rendszerét beszerezte.

A szerző az ETO „problémájának” tulajdonítja, hogy „az egyes városok azonosítására jelenleg könyvtáranként eltérő a gyakorlat”, és ezért – noha Budapestnek van önálló jelzete – a (439.151) – „például az OSZK online katalógusában még három másik jelzeten is előfordul Budapest: (439Budapest), (439–2 Budapest) és (439–2Bp.)”. Megnéztem: még ennél is rosszabb a helyzet, sokkal több jelzetben szerepel hibás néven Budapest, lévén hol közzel, hol köz nélkül, hol a pont nélkül (így: Bp) is szerepelnek egyes összetevők. Arról is az ETO tehet, hogy egy jelzetet hibásan rögzítenek? Itt aztán már kiáltó, hogy nem az ETO hibájáról van szó. A feldolgozás különféle korszakaiban fordulhatott elő, hogy egyszer így, egyszer úgy osztályoztak. Netán a tárgyszórendszer hibája, hogy a meglévő „Budapest” tárgyszó helyett, mellett hol „Bp.”, hogy „budapest” látható egy on-line mutatóban? Az osztályozási rendszerek vagy a tárgyszórendszerek használatával végzett osztályozás/indexelés nem ezeket a rendszereket, hanem egykori professzionális használóit minősíti. Ezért a mai feldolgozók nem biztos, hogy felelősek. Sajnos, nincs vezetői akarat a mutatók javítására.

„...az már igazi ellentmondás, hogy a „10” jel-

zet (XI. század) megelőzheti a „634”-et (neolitikor)”, írja a szerző. Miért volna az ETO hibája, hogy a könyvtári rendszerek online mutatójában rosszul kezelik a karaktersorrendet? Megérteném a szerzőt, ha tanulmányának az volna a címe, hogy „hogyan használják az ETO-t”. De se nem ez a címe, se nem foglalkozik érdemben az ETO-val végzett osztályozás magyarországi gyakorlatával. Magával a rendszerrel foglalkozik, és annak tulajdonít olyan hibákat, melyhez az ETO-nak semmi köze. Amivel legfeljebb lovat ad a hozzá nem értők alá, akik nem tudnak jobbat, mint hogy az ETO elavultságáról beszéljenek.

Lerágott csont az ETO tízes alapú mesterséges nyelvi szerkezetének nehézségével foglalkozni, mint ahogy ezt a szerző teszi. Az ETO esetében egy immár évszázada érlelődő osztályozási rendszerről van szó, az egyetlenről, mely (beleértve elődjét, a Tizedes Osztályozást) talpon maradt. Nem véletlenül: szükség van egy ilyen típusú, integráló rendszerre is, különösen az ontológiák kezdődő korában.

A tárgyszavas rendszerek és teauruszok többek között azért születtek, hogy velük ne ilyen hátránnyal kelljen küzdeni. A mesterséges nyelven alapuló rendszerek sokkal inkább mechanikusan alkalmazandó rendszerek, ami egyrészt azt jelenti, hogy nem a laikus felhasználónak, hanem az osztályozónak kell tudnia, mi hol van. Másrészt azt jelenti, hogy az ETO használata az, amit a leginkább automatizálni kell, mert éppen ezáltal lehet használatát a laikus számára lehetővé tenni. Hogy ugyanis ne kelljen neki a jelzetekkel találkozni.

Az új kiadásról a tanulmány végén ugyan van szó, de a legfontosabb ezzel kapcsolatban meg sem említődik. Az új kiadás koncepciója ugyanis a nemzetközi szerkesztőségben az volt, hogy az irodalom, de főleg a történelem vonatkozásában nem adnak meg nemzeti finomításokat. Az angol – nemzetközinek számító – kiadásban csak az angol történelem van a lehető legfinomabb részletességgel elemezve. Mégpedig azért, mert a cél az, hogy az egyes nemzeti kiadásokban a nemzeti szerkesztőségek e téren hozzátegyék a

magukét. A magyar kiadásban erre nem került sor. Az új kiadásban már hiányzanak a magyar szempontból eminens jelzetek tömegei. Ez elfogadhatatlan kulturális veszteség. Egy, az ETO-ról szóló tanulmányban erre felhívni a figyelmet elemi kötelesség lett volna. Abban a reményben, hogy ez a hiány egy ETO-melléklet formájában bármikor jóvátehető. Hiszen ott a teljes kiadás is, amelyből meríteni lehetne. Még. Amíg ronggyá nem használják. Lévén, hogy annak nincs géppel olvasható formában rögzített változata. Noha a digitalizálást rég feltalálták már – csak nem akadt olyan, a digitalizálást szívügyének tekintő könyvtári és egyéb szakember (az OSZK-tól kezdve az Arcanumig), akiknek ez az eszébe jutott volna. Igaz, az Arcanumnak ezért fizetni kellene valamennyit, de megérné: jó szakemberek kezébe kerülne a teljes ETO digitalizálása. Legalább utalni kellett volna arra is, hogy az új kiadás magyar ETO-mutatóját (teljes tévedésben) az angol mutató mechanikus lefordításával „gyártották”. A természetes nyelvű mutató mint olyan mindig önálló szerkesztést is igényel. Ahogy egy angol tezaurusz lefordítása se lehet mechanikus. Ahogy az angol–magyar és a magyar–angol szótárak sem egymás tükörképei. Az új ETO bevezetésével foglalkozva pedig lehetetlen dolog említés nélkül hagyni, hogy egyrészt megsemmisült az ETO magyar karbantartása. Jelenleg (már/még) senki sem foglalkozik vele. *Fejős László* (akinek a nevét a szerző meg sem említi, csak teljesen személytelen formában utal rá, hogy létezett, ami méltánytalanság) életében ezt a munkát szakszerűen folytatta, és még sikerült befejeznie a konkordanciatáblázatokat,

mielőtt eltávozott volna tőlünk. A helyzet most az, hogy senki sem kezeli azt a Mikro CDS/ISIS adatbázist, amelyből a nemzetközi Konzorcium által küldött módosítások kinyerhetők lennének, mert jelenleg nincs hozzáértő. Ezzel lassan, de biztosan a pusztulás felé sodródik ez az osztályozási rendszer Magyarországon. Az egyetlen, amely egyetemes, mesterséges nyelvű, és világszínvonalú. A kegyelemdőfést pedig majd azok adják, akik hozzáértés nélkül az ETO avultságáról beszélnek, ami az ETO teljes félreértése. Hágában közben ebben az évben rendezik meg az „Osztályozás és ontológiák” harmadik nemzetközi kongresszusát, melynek tárgya az ETO korszerű használata. Mert nem az ETO elavult, hanem azok a könyvtári rendszerek, melyeknek felhasználóbarát, korszerű módon kellene tudniuk kezelni az ETO-t. Az ETO nem más, mint egy „ontológia”. A mai ontológiák őse, s egyben hatalmas tárháza a fogalmi tudásnak (a fogalmakról szóló ismereteknek) a szakmánkban.

Mándy Gábor összemosta tanulmányában az ETO rendszerét és az ETO használatát. Szövege ezért azt a benyomást kelti, mintha a használat hibái az ETO hibái lennének. Ez kár, mert ezzel azt értékeli le akaratlanul, amit valójában ő is értéknek tart: az Egyetemes Tizedes Osztályozást.

Az ETO magyarországi használatával valóban egyre nagyobb gondok vannak. Ennek azonban egyáltalán nem az ETO az oka, még kevésbé az, hogy elavult lenne. Ellenkezőleg. Az alkalmazás gondjai az oktatás felelősségét, és a könyvtári irányító elit felelősségét egyaránt fölvetik.

